AARDRYKSKUNDIGE

BESCHRYVING

VAN DE

STAD

BERGEN OP ZOOM

DOOR

H. STROOTMAN

Digitized by Google

AARDRIJKSKUNDIGE BESCHRIJVING

VAN DE STAD

BERGEN OP ZOOM,

VOOR

de scholen:

DOOR

H. STROOTMAN.

Te Bergen op Zoom,
bij J. VERKOUTEREN.
1825.

Aardrijkskundige beschrijving van Bergen op Zoom

EERSTE LES

Over de Aardrijksbeschrijving in het algemeen, en over het oogmerk der kaarten

De *Aardrijksbeschrijving (Geographie*) leert ons de landen, steden en dorpen, zeeën, rivieren, enz. kennen, benevens de voortbrengselen der aarde en de menschen, die op dezelve wonen.
De stad, die wij bewonen, is voor ons van het meeste belang, en alles, wat er merkwaardigs in is, kunnen wij zelven onderzoeken, daarom zullen wij met de kennis dezer stad eenen aanvang maken.
Om van de geheele aarde en van alle plaatsen, die er op zijn, een goed denkbeeld te verkrijgen, heeft men van dezelve platte afteekeningen gemaakt, en deze afteekeningen noemt men *kaarten,* welke men onderscheidt in land- en zeekaarten.
Landkaarten zijn platte afteekeningen van landen, met derzelver steden, dorpen, rivieren enz ,
Zeekaarten zijn platte afteekeningen van zeeën, met derzelver eilanden, klippen, zandbanken , enz.
De kaart, welke aan het einde van dit boekje geplaatst is, vertoont de stad onzer woning zoodanig, - als men dezelve zien zoude, wanneer men van eene hoogte, in het midden der stad, op dezelve nederzag.

VRAGEN

1. *Wat leert ons de Aardrijksbeschrijving?*
2. *Waarom moeten wij eerst de plaats onzer woning leeren kennen?*
3. *Waarvan bedient men zich om een goed denkbeeld van de ligging der plaatsen te verkrijgen?*
4. *Wat zijn kaarten?*
5. *Hoe onderscheidt men de kaarten?*
6. *Wat zijn landkaarten?*
7. *Wat zijn zeekaarten?*
8. *Hoedanig wordt ons de stad onzer woning voorgesteld, door het kaartje, achteraan dit boekje geplaatst.*

Tip:
De achter in dit boekje gevoegde kaart is ook op te vragen via de website van de Geschiedkundige Kring.
Zo kunt u dan de kaart direct naast de tekst van dit boekje leggen en uitvergroten.

Voor een uitgebreide en onderbouwde toelichting op de straatnamen zie De straatnamen van Bergen op Zoom door W.A. van Ham, 1995

TWEEDE LES

Over de Hoofdwindstreken en over het gebruik der kaarten

Bij het gebruik der aardrijkskundige kaarten moet - men vooral acht geven op de vier hoofdwindstreken, welke zijn : het *noorden, oosten, zuiden en westen.*

Waar men zich ook op de aarde bevindt[1]), noemt men de plaats, waar de zon opgaat, het oosten, waar zij des middags staat, het zuiden, waar zij ondergaat, het westen, en tegen over het zuiden is het noorden

Als men met het gezigt naar het noorden staat, dan heeft men het zuiden achter zich, het oosten aan de regterhand en het westen aan de linkerhand. Op de kaarten neemt men ook deze streken in acht, en heeft gewoonlijk, als men de kaart regt voor zich legt, het noorden bovenaan, het zuiden onderaan, het oosten aan de regterhand en het westen aan de linkerhand : zoo het noorden niet bovenaan is, wordt zulks door een kompas, dat op de kaart geteekend is, aangewezen.

Als men nu eene kaart gebruiken wil, dan behoort men het oosten van de kaart te leggen tegen over de plaats, waar de zon opkomt, zullende dan al de streken van de kaart met de streken des gezigteinders overeenkomen.

---

[1] Merk op dat deze stelling slechts geldt op het Noordelijk halfrond.

VRAGEN

1. *Waarop moet men letten, als men eene kaart gebruiken wil*
2. *Waar zijn die streken aan den gezigteinder?*
3. *Waar zijn die streken op de kaart?*
4. *Hoe moet men eene kaart leggen, om dezelve te gebruiken?*

DERDE LES

Kort begrip van de geschiedenis deze stad Bergen op Zoom

De tijd der stichting van Bergen op Zoom is geheel onbekend. Het blijkt echter, dat zij reeds in het jaar 985 bestond, makende toen met het omliggende land een gedeelte uit van het graafschap *Strijen,* welk graafschap als een vrij goed bezeten werd.
De eerst bekende bewoners dezer streken, waren de *Menapiërs en Toxanders,* welke eerste bewoners zich in het jaar 442 aan de Franken moesten onderwerpen, maar vervolgens weder vrij werden. In het jaar 1116 werd het graafschap Strijen verdeeld, waardoor het land van Bergen op Zoom onder het hertogdom Braband geraakte.
JAN de eerste, Hertog van Braband gaf in het jaar 2287 de stad Bergen op Zoom met hare omstreken als eene heerlijkheid aan *Gerard van Wesemale,* welke in hetzelfde jaar de stad met eenen muur liet omringen.
Keizer *Karel de vijfde* verhief in het jaar 1533 *Antonie van Glimes* tot *Markgraaf* van Bergen op Zoom, van welk Markgraafschap de stad Bergen op Zoom de hoofdstad was. Tot aan het jaar 1795 is hetzelve door Markgraven bestuurd geworden, ofschoon de oppermagt altijd verbleef aan de Staten-Generaal der Nederlanden. De laatste Markgraven waren uit het Keurvorstelijke huis van *Paltz-Beijeren.*

VRAGEN

1. *Wanneer is Bergen op Zoom gesticht?*
2. *Wanneer bestond deze stad reeds?*
3. *Tot welk graafschap behoorde het land van Bergen op Zoom oudtijds?*
4. *Waartoe behoorde het vervolgens?*
5. *Wanneer werd het eene afzonderlijke heerlijkheid?*
6. *Wie was deszelfs eerste Heer?*
7. *Wanneer werd het tot een Markgraafschap verheven?*
8. *Wie was deszelfs eerste Markgraaf?*
9. *Aan wie* ver*bleef echter altijd de oppermagt?*
10. *Tot welk jaar bleef het een Markgraafschap?*
11. *Uit welk stamhuis waren de laatste Markgraven afkomstig?*

VIERDE LES

Merkwaardige gebeurtenissen in de stad voorgevallen

Op den 17en Mei 1597 verbrandde de geheele stad op twee huizen na, de *Olifant* en de *Draak,* genoemd, maar werd naderhand veel schooner weder opgebouwd.
Sedert het jaar 1550, na de overstrooming der stad *Romerswaal* en de omstreken van Bergen op Zoom, is de ligging der stad aangenamer geworden en heeft eenig krijgskundig aanbelang verkregen, het geen zy sedert dien tijd dikwijls heeft moeten ondervinden.
De Prins van *Parma* belegerde in het jaar 1588 te vergeefs deze stad, ofschoon hij dit met dertigduizend man beproefde.
De Markgraaf van *Spinola* moest insgelijks in het jaar 1622 het beleg, na vier maanden, met een verlies van tien duizend man, opbreken.
In het jaar 1628 werd de stad zeer versterkt door het aanleggen van de verschanste legerplaats, aan de zuidzijde der stad, *Kijk in den Pot,* genaamd, en in het jaar 1688 zijn de vestingwerken grootelijks verbeterd en in hunnen tegenwoordigen staat gebragt door den vermaarden vaderlandschen vestingbouwkundigen, den *Baron van Coehoorn.*
De stad kan zich beroemen, sedert hare stichting in de dertiende eeuw tot aan 1747 nooit door eenigen vijand ingenomen te zijn geweest, toen zij bij verrassing door de Franschen werd vermeesterd, die haar deerlijk verwoestten en de inwoners onmenschelijk behandelden.
In het jaar 1814 werd zij ook door de Engelschen ingenomen, die haar echter weder met een zwaar verlies moesten verlaten.

VRAGEN

1. *Wat ongeluk trof de stad in het jaar 1397?*
2. *Waardoor is de ligging der stad verbeterd?*
3. *Wat gebeurde in het jaar 1588 en 1622?*
4. *Welke veranderingen werden er in het jaar 1628 en 1688 aan de stad gemaakt?*
5. *Wanneer werd de stad voor het eerst ingenomen?*
6. *Wat gebeurde er in 1814?*

VIJFDE LES

Naamsoorsprong en Wapen der stad aloude luister derzelve

Den naam dezer stad wil men afgeleid hebben van hare ligging op eenen berg- of heuvelachtigen grond aan het riviertje *de Zoom,* dat de stad doorsnijdt, en in de *Oosterschelde valt*[2]*).*
Het wapen der stad bestaat uit drie zilveren kruisen, boven drie groene bergen op een rood schild, staande ter wederzijden van hetzelve een wildeman.
Vóór de belegering van het jaar *1747* telde men hier 20 groote en schoone straten, omtrent 8000 inwoners en 1400 huizen.
Deze stad heeft eertijds zeer gebloeid door den koophandel en door handwerken, vooral waren er vele goud- en zilversmeden, zoodat de Kremersstraat, Kortesmeestraat, het Accijnsstraatje en een gedeelte van de Vischmarkt enkel door lieden van dat beroep bewoond werden. Vreemde kooplieden, maar vooral engelsche, vestigden daarom hier hunne woonplaats, er was zelfs eene afzonderlijke Wijk voor dezelve, die thans nog de Engelsche straat genoemd, wordt.
Ook waren hier eertijds vele Zoutkeeten, welke gestaan hebben langs den dijk, tusschen de stad en de waterschans, dat nu het stadspoldertje is, hetwelk op den 8 Junij 1588 door Prins Maurits aan de stad geschonken is.
Men had hier verders eene beurs, een lakenhal en een huis voor de Hanzesteden.

---

[2] Uit andere publicaties blijkt dat op deze uitleg veel valt af te dingen. Overigens is de Zoom geen riviertje, maar een gegraven kanaal voor turfaanvoer (en later ook voor inundatie van de waterlinie en grachten).

VRAGEN

1. *Waarnaar heeft deze stad haren naam?*
2. *Wat is het wapen derzelve?*
3. *Hoe groot was de bevolking vóór het jaar 1747?*
4. *Waardoor bloeide deze stad oudtijds?*
5. *Waarin is dit nog zigtbaar?*
6. *Welke inrigtingen voor den handel bestonden hier eertijds?*

ZESDE LES

Ligging, grootte, luchtgesteldheid en grond van Bergen op Zoom, getal der inwoners en derzelver middelen van bestaan.

Bergen op Zoom, eene kleine stad, ligt in noordwestelijk gedeelte der provincie Noord-Braband, zeven uren ten noorden van Antwerpen en even zoo veel ten oosten van Breda. De grootte der stad is omtrent 42 bunders, behalve de vestingwerken. Hare wallen, die uit 16 bolwerken (*Bastions)* bestaan, hebben bijna een uur in den omtrek.
De lucht is hier niet ongezond, vooral daar de Schelde en de hooge vloed alle schadelijke dampen verdrijven, welke zouden kunnen opstijgen uit de moerassen, die nog ten noorden en oosten van de stad gevonden worden.
De grond rondom de stad bestaat uit heide- en kleigrond, ten noorden en oosten heeft men veel boschgewas, ten zuiden uitgestrekte heidevelden en zandige hoogten en ten noord- en zuid-westen, langs de Schelde, vele ingedijkte polders.
De voortbrengselen van den grond rondom de stad zijn, behalve allerlei keukengroenten, ook granen, vlas, hout, turf en meekrap. Men vangt hier goed klein wild en vele soorten van zeevisch. De ansjovisch en bot, die in den omtrek der stad gevangen worden, houdt men teregt voor de beste.
Het getal der inwoners bedraagt 5528 binnen de stad, en 570 buiten dezelve of in de Poorterij , te zamen 5898.
Er zijn 1221 huizen binnen de stad en 110 buiten dezelve, te zamen 1551 , en 5 openbare pleinen.

De inwoners vinden thans hun bestaan van den doorvoer, eenigen handel, de scheepvaart, de visscherij en de bezetting [3]). De potten en pannen dezer stad, waarvan men hier tien bakkerijen heeft, zijn van eene goede hoedanigheid en worden naar alle kanten verzonden. Voorts heeft men hier eenige brouwerijen en zoutkeeten.

VRAGEN

1. *Wat weet gij van de ligging van Bergen op Zoom?*
2. *Hoe groot is hare uitgestrekheid?*
3. *Hoe is de gesteldheid der lucht?*
4. *En die van den grond?*
5. *Wat brengt hij voort?*
6. *Wat vangt men in den omtrek der stad?*
7. *Hoe veel inwoners en huizen bevat de stad?*
8. *Welk is het bestaan der inwoners?*

---

[3] Het garnizoen voor de vesting.

ZEVENDE LES

Algemeen overzigt der stad, verdeeling en poorten derzelve

Als men den platten grond der stad beschouwt, ziet men, dat zij uit twee gedeelten bestaat, het eerste of grootste gedeelte is ten naasten bij rond, en dit is de eigenlijk gezegde *Stad,* het andere is even als eene voorstad en dit is het kwartier der haven of de *Haven.*
In het midden, tusschen deze twee deelen, is een oud kasteel[4]), dienende tot eene gevangenis, De poort, welke onder dezelve heenloopt, wordt de *Gevangenpoort* genoemd, en dient om de stad met de haven te vereenigen.
De haven zelve is nog verdeeld in twee deelen door het havendok, dat twee kaden heeft, met huizen bebouwd.
Het riviertje *de Zoom* komt ten oosten in de stad door twee groote sluizen, loopt binnen de stad onder de huizen door, alwaar het bemetseld is en *de Grebbe* genoemd wordt.
Aan het einde der stad komt het te voorschijn en valt daar, door de haven, in de Oosterschelde.
De stad wordt verdeeld in tien wijken, waarvan er negen binnen en eene, de *Poorterij* geheten, buiten de stad gelegen zijn.
Aan de eigenlijke stad zijn drie poorten: (A) *de poort van Steenbergen* ten noorden; (B) *de poort van Antwerpen of de 's Boschpoort* ten zuiden, en (C) *de poort van Wouw of van Breda* ten oosten.

---

[4] Dat de Gevangenpoort een oud kasteel zou zijn, is een misvatting; het betreft een der stadspoorten in de middeleeuwse (ringvormige) stadsomwalling. Later werd ook de havenwijk in de versterking opgenomen, waarmee de stadspoort overbodig werd. Het gebouw werd als stadsgevangenis gebruikt, waarmee de eigenlijk naam Lievevrouwepoort (naar de aanliggende kapel) meer buiten gebruik raakte.

Het kwartier der haven heeft slechts eene buitenpoort (D) *de Waterpoort of Hampoort* genoemd. Zij is ten westen gelegen en geleidt over eenen dijk naar de *Zuid- of Waterschans.*

VRAGEN

4. *Uit hoeveel deelen bestaat de stad?*
2. *Wat is het eene gedeelte?*
3. *En wat het andere?*
4. *Waartoe dient de Gevangenpoort?*
5. *Hoe is de haven nog verdeeld?*
6. *Waar komt de Zoom binnen de stad, en hoe heet hij daar?*
7. *Waarin ontlast hij zich?*
8. *In hoeveel wijken wordt de stad verdeeld?*
9. *Hoeveel poorten heeft de stad, en waar zijn zij gelegen.*

ACHTSTE LES

De straten en voornaamste gebouwen in Wyk A

De straten in wijk A zijn :

1. *de Groote Markt,*
2. *het Accijnsstraatje,*
3. *de Vleeschhal,*
4. *de Molstraat,*
6. *de Fortuinstraat of lange Smeestraat.*

Op de *Groote Markt* heeft men (E) de *groote Kerk,* welke in het jaar 654 gesticht is door St. Geertrui, Vrouwe van Bergen op Zoom. In het jaar 1442 werd zij vernieuwd door Jan van Glimes, en in het jaar 1555 werd zij weder vernieuwd door Antonie van Glimes, eersten Markgraaf van Bergen op Zoom.
Bij de belegering van het jaar 1622 werd het oostelijke gedeelte derzelve verwoest, en op den 19 Junij *1747,* toen de stad in de belegering door de Franschen met gloeijende kogels en bommen beschoten werd, geraakte deze kerk benevens de toren in brand, zoodat de zelve in minder dan drie uren verteerd waren. Op het overgebleven muurwerk heeft men sedert eene nieuwe kerk en toren gebouwd, maar op verre na niet zoo groot en zwaar als de oude.
Verders is op de groote markt (F) *het Stadhuis,* met eenen gevel van gehouwen steen. Het is een zeer fraai en ruim gesticht, dat van binnen verscheidene groote en nette vertrekken heeft, onder anderen de *witte Zaal,* waarop al de afbeeldsels der voormalige Heeren en Markgraven van Bergen op Zoom gevonden worden.
Nog is op de groote markt (G) *de Militaire Hoofdwacht,* zijnde voorheen de stads Lakenhal, welke haar in het het jaar 1599, den 20 Junij, vergund is.

Het *Accijns-straatje* werd, ten tijde, dat Bergen op Zoom door koophandel bloeide, enkel door goudsmeden bewoond; men heeft in hetzelve het *stads IJkhuisje.*
De *Vleeschhal* wordt dus genoemd naar (H) *de Hal* of verkoopplaats van vleesch, die thans tot een Magazijn der Genie dient.

VRAGEN

1. *Noem de straten in deze wijk eens !*
2. *Welhe voorname gebouwen zijn op de Groote Markt?*
3. *Wat weet gij van de groote Kerk?*
4. *Wanneer is zij verbrand?*
5. *Weet gij ook iets van het Stadhuis?*
6. *Waartoe diende de Militaire Hoofdwacht eerst?*
7. *Zeg eens iets van het Accijnsstraatje?*
8. *En ook van de Vleeschhal.*

NEGENDE LES

De straten en voornaamste gebouwen in Wijk B

De straten in wijk B zijn:

6. *de Beurs,*
7. *de Steenbergschestraat,*
8. *de Lievevrouwestraat,*
9. *de Moeregrebstraat,*
10. *de Nieuwe Markt.*

De Beurs wordt aldus genoemd naar de plaats, waar eertijds de bijeenkomst der kooplieden was, ten tijde, dat deze stad door koophandel bloeide. Op dezelve is het waakhuis voor de nachtwachts, (h) *de Burgerwacht* genoemd.
Voorts is op de beurs *de Groote Kaserne* (I) voor de bezetting der stad, welke voorheen het Paleis van de Markgraven was. Hetzelve is een zeer oud en ruim gebouw van witten arduinsteen en bevat verscheidene schoone en groote vertrekken. Onder in hetzelve heeft men de begraafplaatsen der Heeren en Markgraven. De traliën der vensters zijn, zoo wel om hare gedaante, als om hare zeldzaamheid, aanmerkenswaardig.

Aan het einde der *Lievevrouwestraat* stond voorheen de *Lievevrouwe Kapel,* waarnaar de straat haren naam gekregen heeft. Ook was voorheen in dezelve de *Korenwaag,* die in het jaar 1629 werd opgerigt. Het is eene der schoonste en grootste straten der stad.
De Moeregrebstraat wordt dus genoemd naar (a) den Zoom of *de Grebbe,* die hier niet verwulfd is, zoo als in het overige gedeelte der stad. Er is in deze straat eene school voor minvermogenden,

opgerigt door het alhier bestaande Departement der Maatschappij tot nut van ’t algemeen.

VRAGEN

1. *Noem eens de straten van Wijk B !*
2. *Wat merkwaardigs is op de Beurs?*
3. *Wat weet gij van dit gebouw?*
4. *Waarnaar heeft de Lievevrouwestraat haren naam?*

8 [5]). *Waarnaar wordt de Moeregrebstraat genoemd en wat is er in dezelve?*

[5] Sec; leesfout van de zetter?

TIENDE LES

De straten en voornaamste gebouwen in de wijken C en D

De straten in wijk C. zijn:

11. de Rijkebuurtstraat,
12. de Bruinvischstraat,
13. de Zuidzijde der Haven en .
14. het Kapelstraatje.

- En in wijk D:

15. het Spui,
16. het Hoogeboomstraatje,
17. de Dubbelstraat,
18. het Dorp,
19. de Noordzijde der Haven,
20. het Havenstraatje,
21. de korte Dubbelstraat,
22. het Smakkestraatje,
23. het Caamburgsche straatje en
23. het Steleken.*

Aan het begin van *de Rijkebuurtstraat* heeft men (J) een oud kasteel *de Gevangenpoort* 4), voorheen de Lievevrouwepoort genaamd, welke naar de haven geleidt en tot eene gevangenis voor misdadigers dient.
In de Bruinvischstraat stond voorheen eene kapel, aan *St. Jan* toegewijd.

VRAGEN

1. *Noem de straten van wijk C!*
2. *Welke zijn die van wijk* D?
3. *Wat is er in de Rykebuurt straat?*
4. *Weet gij ook iets van de Bruinvischstraat?*

ELFDE LES

Vervolg

De Haven (d) der stad is voortreffelijk en zeer gunstig gelegen, naardien de schepen er, zoowel des winters als des zomers beveiligd zijn. Zij is rondom geheel bemetseld en eene breede en gemakkelijke kaai, die aan beide zijden met boomen beplant is, stelt de schippers in staat, alles met het grootste gemak te laden en te ontladen.
De vloed bereikt in dezelve de hoogte van ruim 3 ellen, zoo dat diepgeladene schepen met hoog water daar binnen kunnen komen.
De plaats, alwaar de visschers liggen, (p) *de Ham* genoemd, is ook met eene nette houten kaai voorzien.
Aan de *Zuidzijde der Haven* zijn twee Zoutkeeten, en daartegenover aan de noordzijde het *Stadsplein.*
Tusschen de zuidzijde der Haven en den stadswal, ligt (i) de *Molenwaterskom,* waardoor (k) *de Watermolen* bewogen wordt, en welk water zich door eene sluis (1), *het Zwanengat* genoemd, in de nieuwe haven ontlast.
Het Spui is een klein plein aan het einde der haven, waarop (K) *het Spuitorentje* met een uurwerk staat. Onder hetzelve bevindt zich eene schuifdeur, waardoor het water der grebbe opgestopt wordt, welke deuren men bij laag water opwindt, tot schuring van de haven; loopende de grebbe alzoo in de Oosterschelde.
Tegen den stadswal, aan het einde der Dubbelstraat, heeft men (L) *het kleine,* en een weinig verder (M) *het groote Magazijn van Oorlog,* bevattende vele oude en nieuwe Wapenrustingen en een groot park voor kogelstapels.
De Dubbelstraat wordt ook Potteriekes genoemd, naar de menigte Pottenbakkerijen, die daarin gevonden worden.

VRAGEN

1. *Hoe danig is de Haven der stad?*
2. *Hoe hoog komt de vloed in dezelve?*
3. *Wat weet gij van den Ham?*
4. *Wat is er aan de zuidzijde der Haven?*
5. *En wat aan de noordzijde derzelve?*
6. *Wat heeft men op het Spui?*
7. *En wat onder hetzelve?*
8. *Waar liggen de Magazijnen van Oorlog, en wat weet gij van dezelve?*
9. *Zeg eens iets van de Dubbelstraat !*

TWAALFDE LES

De straten en voornaamste gebouwen in wijk E.

De straten in wijk E zijn :

24. de Kremersstraat of Zilversmidsstraat,
25. het Boomgaardsstraatje,
26. het straatje zonder eind,
27. de Vischmarkt,
28. het Hofstraatje,
29. de Schalieberg,
30. de St. Antoniestraat,
31. het Mosselstraatje,
32. de Wijngaardsstraat,
33. de Weverskat,
34 de Minderbroedersstraat,
35. de Klaverstraat,
36. het Geweldige straatje,
36. het Goudsbloemstraatje en*
37. du Montsdreef.

Aan de oostzijde der *Vischmarkt,* stond voorheen eene kapel aan *St. Jakob* toegewijd,
De Minderbroedersstraat, ook Noordmolenstraat geheten, wordt dus genoemd naar het voormalige *Minderbroedersklooster,* dat in het jaar 1542 aan het begin dezer straat gesticht werd.
In de *Klaverstraat* heeft men (N) het voormalige Proveniershuis, dat thans een liefdadig gesticht is, en het *oude Mannen-en Vrouwenhuis* genoemd wordt.
Het Geweldige- of Nonnenstraatje wordt dus genoemd naar den geweldiger of de gevangenis, die voorheen in deze straat was. Men

heeft in hetzelve (O) het *Wees - en Gasthuis,* dat voorheen een vrouwenklooster was, thans dient het Gasthuis tot eene bewaarplaats voor krankzinnigen.
Naast hetzelve heeft men (P) *de Fransche en Luthersche Kerken,* welke eertijds die der Minderbroeders was. De eene helft dezer Kerk is op den 12 Julij 1685 aan de Fransche Hervormden en de andere helft in December 1702 aan de Lutherschen afgestaan, toen men dezelve door eenen muur in tweeën verdeeld heeft.
Du Montsdreef wordt dus genoemd naar het daarachter gelegene (f) kruidmagazijn *du Mont.*
Hier tegenover heeft men ook (g) den tuin van het Meerschen (Marskramers) gild, gewoonlijk *den Meerschen tuin* genoemd, en daarachter (s) het zoogenoemde *Eendekens water* en de *sluizen,* waardoor de Zoom in de stad komt.

VRAGEN

1. *Welke straten zijn in wijk E?*
2. *Wat bijzonders weet gij van de Vischmarkt?*
3. *Wat van de Minderbroedersstraat?*
4. *Is er ook iets in de Klaverstraat?*
5. *Welke voorname gebouwen zijn er in het Geweldige straatje?*
6. *Verhaal iets van dezelve*
7. *Waarnaar heet du Montsdreef, en wat is daar digt bij gelegen?*

DERTIENDE LES

De straten en voornaamste gebouwen in de wijken F en G.

De straten in wijk F. zijn :

38. *de korte Smeestraat,*
39. *de Engelsche straat en*
40. *het Nieuwstraatje.*

En in wijk G :

41. *de Blaauwehandstraat,*
42. *het Kettingstraatje,*
43. *het Kerkstraatje,*
44. *de Vuilbeek,*
45. *de Korenmarkt en*
46. *de nieuwe Wouwsche straat.*

De *Engelsche straat* heeft haren naam gekregen naar de Engelsche Kooplieden, die in deze straat woonden, ten tijde van den bloei der stad door den koophandel.
In het Nieuwstraatje heeft men de *stads Fransche en Nederduitsche kostschool.*
Op de Korenmarkt heeft men (R) de *Roomsch-Katholijke Kerk,* die eigenlijk slechts eene kapel is, te klein voor het aantal Roomsch-Katholijke inwoners hier ter stede, waarom men thans ook bezig is, eene - geheel nieuwe kerk te bouwen aan de westzijde van de groote Markt.
In de *nieuwe Wouwsche straat* of *Korenmarktstraat* stond voorheen het *Cellebroers klooster,* dat den 15 December van het jaar 1597 door Prins Maurits aan de stad geschonken werd, ten einde alhier een weeshuis opterigten.

VRAGEN

1. *Noem de straten in wijk F?*
2. *En in wijk G?*
3. *Wat weet gij van de Engelsche straat?*
4. *Wat van het Nieuwstraatje?*
5. *Welk gebouw staat er op de Korenmarkt?*
6. *Waar bouwt men thans eene nieuwe kerk?*
7. *Weet gij ook iets van de nieuwe Wouwsche straat?*

VEERTIENDE LES

De straten en voornaamste gebouwen in Wijk H.

De straten in wijk H zijn:
47. de Zuivelstraat,
48. de oude Wouwsche straat,
49. het Rozemarijnstraatje,
50. het Poststraatje,
51. het Huibergstraatje,
52. de Beulstraat en
52. Het Koningstraatje.*

In de Zuivelstraat heeft men (U) *de BoterWaag,* waarvan het bovenste gedeelte tot eene *Sijnagoge* voor de Israëlitische gemeente dezer stad dient.
In de oude Wouwsche straat is (S) *het ziekenhuis voor de bezetting* der stad. Voorheen was dit een vrouwenklooster van de orde der reguliere Kanonikessen van *St. Mageretha* [6]) en werd in het jaar 1461 gesticht door *Johan den tweeden,* bijgenaamd *Diklip,* Heer van Bergen op Zoom, welk klooster in het jaar *1577* vernietigd werd. Vervolgens diende het tot een verblijf van den Gouverneur der stad, die door den Markgraaf aangesteld werd, waar om het nog wel den naam draagt van *Gouvernementshuis.*
Thans is het nog een schoon gebouw, ofschoon de kapel, de toren en het uurwerk in de belegering van het jaar 1747, geheel zijn vernield geworden

[6] Moet zijn: St Margaretha

De Parade– of Militaire Wapenplaats is gemaakt van een gedeelte van den grond, welken het oostelijk gedeelte der groote kerk eertijds besloeg en in het jaar 1622 geheel verwoest werd.
In het jaar 1752 is deze plaats, door het afbreken van verscheidene huizen, zoo schoon en zoo ruim geworden, als men haar thans ziet.

VRAGEN

1. *Noem eens de straten van wijk H?*
2. *Welk gebouw is er in de Zuivelstraat?*
3. *En welk in de oude Wouwsche straat?*
4. *Kunt gij daarvan iets verhaalen?*
5. *Wat weet gij van de Paradeplaats?*
6. *Wanneer is zij zoo ruim geworden, als zij thans is.*

VIJFTIENDE LES

De straten en voornaamste gebouwen in de wijken I en K.

De straten in wijk I zijn:

53. de Hoogstraat,
54. de Boschstraat,
54. de kleine Boschstraat,*
55. het Roskamstraatje,
55. het Helmstraatje,*
56. de Lindenbaan,
57. de Potterstraat,
58. de Pensstraat,
59. het Hooghuisstraatje,
60. het Fluwelenbroekstraatje,
61. het Molenstraatje,
62. het Londonstraatje en
63. boven den Vleeschhal.

De *Hoogstraat* is eene der schoonste en grootste straten der stad. Men heeft op dezelve de, sedert 1817 weder herstelde, *Latijnsche School*.
In de *Potterstraat* heeft men eene Militaire Gevangenis, (T) de *Provoost* genoemd, hetwelk een sterk en ruim gebouw is. Voor weinige jaren waren in hetzelve de slaven gehuisvest, doch thans staat hetzelve ledig.

Wijk K, de Poorterij geheten , bestaat uit de omstreken der stad, benevens het gehucht *Borgvliet,* zijnde een half uur van Bergen op Zoom gelegen. Dit was voorheen eene vrije heerlijkheid en een zeer fraai dorp, maar door stormen en hooge vloeden heeft hetzelve veel

geleden, en in het jaar 1747 werd het door de Franschen geheel en al verwoest.

VRAGEN

1. *Welke zijn de straten in wijk I?*
2. *Weet gij ook iets van de Hoogstraat?*
3. *En van de Potterstraat?*
4. *Wat behoort er tot Wijk K*?
5. *Kunt gij ook iets van Borgvliet verhalen.*

ZESTIENDE LES

Vervolg

Nog eene merkwaardigheid, zich bevindende binnen de Poorterij der stad, mag hier niet vergeten worden.
Hoewel de stad van voren door de Oosterschelde bespoeld wordt, die door de nabijheid der zee alhier zout is, zoo heeft men nogtans op den oever derzelve eene *Fontein* met *zoet* water gehad, en of schoon dezelve bij iederen vloed onderliep, behield zij echter hare verschheid. Deze Fontein, van ouds die van St. Geertrui genoemd, naar eene kapel door St. Geertrui bij dezelve gesticht, was buiten Kijk in den pot aan het strand der Schelde.
Het water dezer fontein was eene soort van gezondheidswater en had zeer goede hoedanigheden, zoo dat de geneesheeren den zieken het gebruik daarvan aanbevolen, en *Fredrik Hendrik, Prins van Oranje en Stadhouder der vereenigde Nederlanden,* hetzelve naar *den Haag* deed komen, om zich daarvan dagelijks aan zijne tafel te bedienen, waarin hem de Ambassadeurs van Frankrijk navolgden.
Veel leed deze fontein in het jaar 1622, ten tijde der belegering door Spinola, maar in het jaar 1651 werd zij van stadswege weder opgemaakt op begeerte van genoemden Prins.
In het jaar 1699 en 1700, tijdens de verbetering der Vestingwerken door den Baron van Coehoorn, is de overvloed en deugdzaamheid haars waters zeer verminderd, waarschijnlijk door het afleiden of verstoppen van eenige harer takken, die tot haren uitloop, dienden.
In het jaar 1727, werd op dezelve een speelhuisje opgerigt uit eene beurs van de gilden, alwaar de ingezetenen zich des zomers nu en dan gingen verlustigen, maar dit werd in 1747 door het kanon van Kijk in den pot vernield, opdat er de vijand geen misbruik van zoude maken, en sedert diens tijd is deze Fontein meer en meer

vervallen, zoodat het nu naauwlijks mogelijk is, de overblijfselen van deze vermaarde Fontein nog aantewijzen.

VRAGEN

1. *Welke merkwaardigheid wordt hier nog vermeld?*
2. *Hoe wordt zij genoemd?*
3. *Wat weet gij van hare wateren?*
4. *Wie gebruikte de zelve?*
5. *Wat viel er met dezelve voor in 1622?*
6. *En wat in 1631?*
7. *Wanneer verloor haar water veel van deszelfs deugdzaamheid?*
8. *Wat deed men aan dezelve in het jaar 1727?*
9. *Wanneer is zij geheel vernield?*
10. *Hoe is het thans met deze Fontein gesteld?*

POORTEN EN GEBOUWEN

A. de Steenbergsche Poort,
B. de Antwerpsche Poort,
C. de Wouwsche Poort,
D. de Waterpoort,
E. de Groote Kerk,
F. het Stadhuis,
G. de Hoofdwacht,
H. de Vleeschhal ,
I. de Kazerne,
J. de Gevangenpoort,
K. de Spuitoren,
L. het klein Magazijn van oorlog
M. het groot Magazijn van oorlog
N. het oude Mannen- en Vrouwenhuis,
O. het Wees- en Gasthuis,
P. de Luthersche en Fransche kerken,
R. de Roomsch-Katholijke kerk,
S. het Militair Hospitaal,
T. de Provoost en
U. de Boterwaag.

Andere bijzonderheden

a. de Grebbe,
b. de Burgerwacht,
c. drie blokken stallen,
d. de Haven,
e. de Boom,
f. het Kruidmagazijn du Mont,
g. de Tuin van het Meerschen (Kramers) gild,
h. de bonte brug,
i. de Molenwaterskom,
k. de Watermolen,
l. het Zwanengat,
m. het Kruidmagazijn St. Jakobstoren,
n. het Affuitmagazijn,
o. de Scheepstimmerwerf,
p. de Ham,
r. het nieuw Kruidmagazijn,
s. het Eendekenswater,
t. het Kruidmagazijn Faasdoende,
u. de Sortie Fullenius,
v. het Kruidmagazijn Stoelemat,
x. Militaire wachthuizen en
z. pompen en putten[7]).

---

[7] Niet alle openbare pompen warden op de kaart vermeld; betere informatie biedt De Geschiedenis van de openbare drinkwatervoorziening door Cees Vanwesenbeeck 1985

Toegevoegde bijlage

Uit: ‘De gedrukte plattegronden van de stad Bergen op Zoom, een cartobibliografisch overzicht tot 1900’

Bergen op Zoom / H. Strootman delineavit / A. C. van Loo sculpsit.
Schaal [1:5.500].
[Te Bergen op Zoom : by J. Verkouteren, 1825].
1 kaart : kopergravure ; 14x25 cm.
Noorden boven, titel linksonder binnen kader zonder cartouche met eronder "H. Strootman delineavit",
rechtsonder "A. C. van Loo sculpsit", legenda staat op p. 28-30 "A-U (zonder Q) a-z (zonder j, q, w, y)", verso blank.
N.B.: Voor veel steden werd in de negentiende eeuw een geografische beschrijving gemaakt door een onderwijzer of een leraar geografie van een middelbare school. Dat Strootman deze kaart, die in het boek voorkomt, zelf getekend heeft wijst op een zekere cartografische kennis. Het feit dat hij later tot leraar wiskunde in Breda benoemd wordt kan wijzen op een goede opleiding in deze richting.

Verdere gegevens over de persoon Strootman ontbreken. In het begin van de negentiende eeuw bestond alleen de wiskunde als studie voor vakken als geografie en cartografie, die pas in het eind van de negentiende eeuw als zelfstandige vakken aan de universiteit gestudeerd konden worden.
In het Register der uitgegeven acten : Register van woonplaatsverandering van 3 nov. 1818 t/m 8 maart 1830 Bergen op Zoom, is het volgende onder nr 155 van H. Strootman te vinden. "29 Augustus 1828 voor ons Burgemeester der gemeente van Bergen op Zoom verschenen de heer H. Strootman oud 30 jaren, sedert 18 September 1823 schoolonderwijzer alhier te stede en door Z.M. benoemd tot onderwijzer in de wiskunde bij ... Akademie te Breda".
In het Rijksarchief in N.B. te 's-Hertogenbosch bevindt zich onder nr 1391 en 1393 een kaart met dezelfde arcering, echter zonder de namen links- en rechtsonder en met een andere titel linksonder. De opmaak toont veel overeenkomst met die van Van Straaten (BOZ 079), waarbij de legenda onder de kaart is gedrukt.
In: *Strootman 1825* na p. 30.
Loc.: GABoZ in BOZ 987.21/stro 4 [8])

[8] thans: WBA DEPOT Collectie boz-0349 nr. 7622

Voor een grotere weegave van deze kaart die de website van de Geschiedkundige Kring

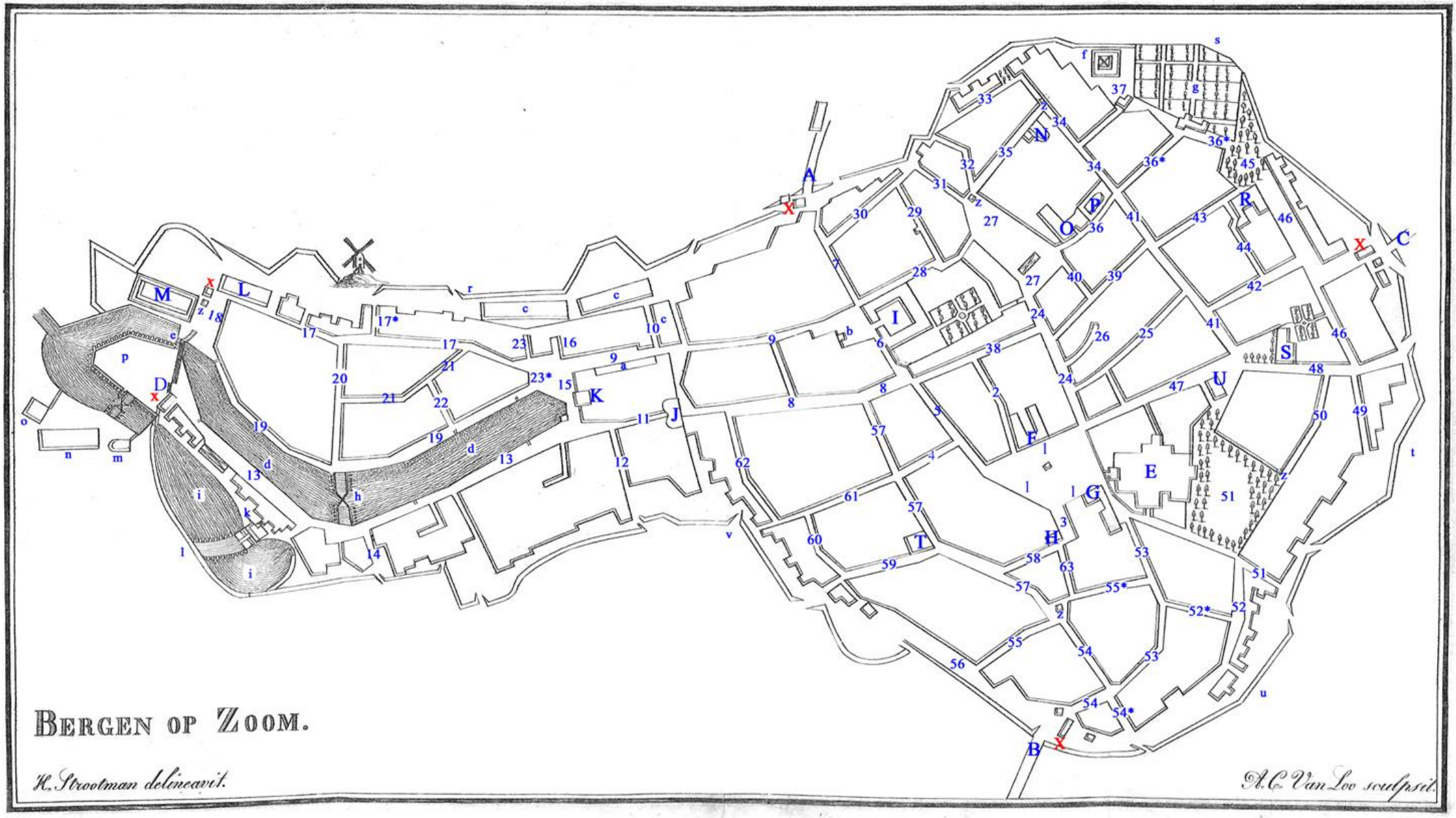

Digitized by Google